"The character of Norwegians which appear to make them less prone to suicide": Herbert Hendins Suicide and Scandinavia, førti år etter

Ved Arne Thorvik

Den amerikanske psykiateren Herbert Hendin utga i 1964 "Suicide and Scandinavia", der han tar for seg det som den gangen gikk under navnet "The Scandinavian Suicide Phenomenon". I sin norske oversettelse kom boken til å stimulere interessen for suicidologi her i landet, også fordi forfatteren mente å ha avdekket hvordan nordmenns "national character" virker selvmordsforebyggende. I denne artikkelen gis en presentasjon av Hendins bok, og en drøfting av hans resultater, førti år etter.

"Danskene er noen blautinger, og svenskene burde heller holdt seg hjemme ved blotbollene sine", lar Snorre kong Olav Trygvason uttale før slaget ved Svolder. Vi tenker ofte at våre naboer er annerledes enn oss nordmenn, men er nå det så sikkert? – Omtrent slik lød en stilopp-gave gitt til en ungdomsskoleelev i en norsk småby i året 1977.

Ungdomsskoleeleven pustet tungt, og tok oppgaven med til den lokale folkeboksamlinga, der han viste den til en vennlig dame bak skranken. Om det fantes noen bøker om dette? Damen rettet taktsomt på brillene, så sa hun: "Det var vanskelig. Vi har en bok skrevet av en amerikansk psykiater som handler noe om det der. Men den går vel mest på hvorfor de tar livet av seg, tror jeg".

På denne måten ble Herbert Hendins *Suicide and Scandinavia* en tidlig innføring for ungdomsskoleeleven i suicidologi, Freud og Durkheim, en interesse som skulle vedvare i den grad at han 30 år senere ble bedt om å skrive denne artikkelen. Den lille anekdoten viser også noe annet: Boken, som opprinnelig var utgitt som et fagverk "of interest to psychiatrists and psychologists", hadde i sin norske oversettelse nådd ut til et bredere, ikke-medisinsk faglig publikum (Hendin, 1964, back cover/ 1967).

Hendins bok utkom i New York i 1964, og hadde undertittelen: *A psychoanalytic study of culture and character*. "What is the explanation of the "Scandinavian suicide phenomenon", innleder forfatteren, og viser til "the strikingly high suicide rates in Denmark and Sweden and the remarkably low suicide rate in Norway" (Hendin, 1964, s. 1). For dette var tidlig 1960-tall. Ifølge statistikk referert i bokens første kapittel var selvmordsratene i Danmark og Sverige på denne tiden blant de høyeste i verden, nær 20/100 000. Norge var annerledes. Selvmordsraten i vårt land var bare en tredjedel, rundt 7,5/100 000.

En vedvarende, lav selvmordsrate var den gang noe som særmerket Norge. Også norsk offentlighet visste å påpeke dette, helt fram til kurvene begynte å krype oppover på slutten av 1960-tallet. (Mehlum, 2000). "Alltid disse lave selvmordsstatistikene" heter det i Baste Grøhns satirepregede dikt fra perioden: "Alltid denne friske norske luften" (Grøhn, 1983 - se s. 9). Dette fenomenet, en markert forskjell i selvmordsrater mellom naboland som var nært forbundet språklig, historisk og kulturelt, var det den unge amerikanske psykiateren Herbert Hendin hadde satt seg fore å studere. Interessen var blitt til etter et sommeropphold i Danmark på slutten av 1950-tallet. Senere gikk han grundigere til verks: Hendin lærte seg nok dansk, senere svensk og norsk, til at intervjuene som boken er basert på kunne gjøres på pasientenes morsmål. I følge egne angivelser brukte han rundt et år før hvert opphold i de respektive landene til også å studere landets historie, økonomiske forhold og litteratur, herunder populærlitteratur. Hendins metode var altså fra første øyeblikk kvalitativ. Gjennom deltakende observasjon intenderte han å gjøre et dybdedykk i landets kultur, for dermed å få tak i det han omtaler som *the national character*, som han ser som hovedfaktor når det gjelder å forklare beskrevne forskjeller i selvmordsrater.

Hendins metode

Kravene til kvalitativ metode er i dag strengere definert enn tilfellet var da Hendin gjorde sine studier på begynnelsen av 1960-tallet. Men Hendin er godt i overensstemmelse med vår tids krav om *refleksivitet* når han i bokens annet kapittel gjør rede for sitt teoretiske utgangspunkt. "Durkheim and Freud" lyder overskriften. Hendins forforståelse baserer seg altså på to teoretikere som fra sine respektive faglige ståsted hadde gitt vesentlige bidrag til suicidologien, teoridannelser som er forskjellige i sin vinkling, men som likevel i noen grad tangerer hverandre (Østerberg, 1978).

Den franske sosiologen Emile Durkheim (1858–1917) hadde i sitt banebrytende verk *Le Suicide* fra 1897 beskrevet selvmord som en samfunnsvariabel som er tilstedeværende i nær sagt alle samfunn, men som varierer med faktorer som kjønn, sivilstatus og religion. Som Hendin påpeker, er selvmord for Durkheim en manifestasjon av et misforhold mellom individ og fellesskap. *Egoistiske selvmord* er uttrykk for en manglende integrasjon, en opplevelse av å stå utenfor fellesskapet. Tilsvarende kan en for stor grad av tilknytning, og subjektiv opplevelse av forpliktelse og normbrudd føre til *altruistiske selvmord*. Endelig kan usikkerhet og endring når det gjelder individets posisjon vis-à-vis fellesskapet lede til det Durkheim kalte *anomiske selvmord* (Durkheim, 1897/1978).

Imidlertid hevder Hendin at Durkheims modell ikke strekker til når det gjelder å forklare forskjellene i selvmordsrater i Skandinavia, og viser til at Durkheim utelater det Hendin kaller den individuelle dimensjon. Psykoanalytikeren Hendin gjør så rede for hvordan suicid kan forstås som et individualpsykologisk fenomen, da med utgangspunkt i verkene til Sigmund Freud (1856–1939) og etterfølgere. Freud hadde i sitt tidlige forfatterskap tendert mot å forstå selvmord som uttrykk for aggresjon, som i stedet for å være rettet mot andre, rettes mot individet selv. Senere kom psykoanalytisk suicidologi til å legge mye vekt på *thanatos*,

den dødsdriften som Freud postulerte i et verk han skrev i mellomtiden (Freud, 1920/1991), og som Hendin utdyper og eksemplifiserer. Å søke døden kan ifølge Hendin være uttrykk for et ønske om omnipotens, fantasier om udødelighet, kanskje også om gjenfødelse eller gjenforening med avdøde.

Med disse teoridannelsene som bakteppe var Hendins studie basert på dybdeintervjuer han selv foretok, altså på pasientens mormål. I Danmark ble i alt 25 selvmordstruede ("suicidal patients", ikke spesifisert nærmere) intervjuet på respektive sykehus, blant dem Rigshospitalet i København. I Sverige ble så 25 tilsvarende pasienter intervjuet på Södersjukhuset i Stockholm. Tyve av dem gjennomgikk Rorschach-test og Tematisk appersepsjonstest (TAT), dvs. projektive, psykologiske tester der testobjektet blir bedt om å kommentere planser med henholdsvis amorf struktur ("blekk-klatter") og billedframstillinger av konfliktpregede livssituasjoner). Endelig ble 25 suicidale pasienter intervjuet ved Ullevål sykehus. Av disse ble 10 testet med Rorschach og TAT. I alle tre land ble også gjort intervjuer med pasienter som ikke hadde selvmordsproblematikk ("non-suicidal patients"). I Norge ble også pasienters pårørende intervjuet.

Videre ble et antall kvinnelige sykepleiere intervjuet i Sverige og Norge, der tema var deres egen historie, oppvekst og voksenalv, for ytterligere å nå fram til *the national character*. Med samme målsetting for øye fordypet Hendin seg i deler av landenes skjønnlitteratur, myter og eventyr. Dansk lynne illustrerer Hendin med eksempler fra H. C. Andersen. For Sveriges del vises det til Pär Lagerkvist, Nobelprisvinner i 1951. Ibsens dramaer og Asbjørnsen og Moes eventyr danner bakteppet for analysen av den norske folkekarakteren. Men også populærlitteratur anvendes. Ukebladnoveller og karikaturtegninger antas å belyse *the national character*. For Norges del benyttes her bl.a. tegninger av Hammarlund, Blix og Pedro. (For så vidt kan Hendins metode på dette punktet knyttes direkte opp mot Freud, som i et lite skrift hadde hevdet at kollektive ubevisste konflikter og tankeinnhold gir seg til kjenne i nettopp populærlitteratur (Freud, 1908/1990)). Det gjøres forsøk på å få til en slags blind metodikk. "After the first 50 or so stories, my co-reader

and I were able to say on the basis of the theme whether a given story was by a Swede, Norwegian or Dane. A later check on the author's nationality showed us to have been right in over 90 per cent of the cases" (Hendin, 1964, s. 92)).

For en stor del synes boken og dens konklusjoner å være basert på forfatterens inntrykk og egne opplevelser etter å ha tilbrakt et år i de respektive land. I Sverige liker menn å slappe av i hverandres selskap. Mens danske menn gjerne ledsages av kvinner, er svensker "free to be themselves and enjoy themselves" uten kvinner til stede (Hendin, 1964, s. 50). På bakgrunn av at han bare i sitt norske nabolag opplevde at barn tok initiativet til å snakke med ham eller spørre ham ut, konkluderer Hendin med at barn i Norge er mer utadvendte enn i våre naboland, de trenger heller ikke være så nette, rene og velkledd.

For psykoanalytikeren Hendin er i sine intervjuer og observasjoner nettopp oppfatt av mor-barn-relasjonen, og av barns oppvekstforhold. Tilsvarende har han øre for språk. Ordet "alkoholiker" har ifølge Hendin en langt mer nedsettende klang i Norge enn i det øvrige Skandinavia (Hendin, 1964, s. 119). Videre gjør han et stort poeng av at norsk språk angivelig inneholder en spesifikk betegnelse for den aggresjonen som oppstår som følge av urettferdighet. Når en nordmann er *forurettet* rettes aggresjonen utover, ikke mot individet selv. Og den forurettede har en subjektiv opplevelse av at harmen er berettiget, "justified", som Hendin kaller det (Hendin, 1964, s. 97). I Sverige er strategien langt mer å forholde seg taus i konfliktsituasjoner, å "tiga ihjäl". Slik mener Hendin å finne belegg i dagligspråket for det han postulerer som *the national character* i respektive land.

Hendins resultater

Hva finner så nordamerikaneren Herbert Hendin etter flere års opphold i Danmark, Sverige og Norge?

Danmark

Dansker, sier Hendin, er livet igjennom fanget i nære personlige relasjoner, eller har i det minste ønske om det. Den danske mor forsøker å gjøre sitt barn avhengig, og tilsvarende å hindre forsøk på selvstendiggjøring. På bakgrunn av dette er det mulig å todele Danmarks befolkning: "Those who are looking for someone to

take care of them and those who are looking for someone to take care of" (Hendin, 1964, s. 30). For øvrig er dansker ikke så emosjonelt bundet, selv om aggresjon sjelden formidles direkte, mer i form av erting eller humor. Avhengighet og undertrykket aggresjon fører til det Hendin omtaler som "the frequently observed character attitude of passivity" (Hendin, 1964, s. 31). Det kompetitive element er ikke særlig uttalt, på samme måte som konkurranse ikke er noe hyppig tema hos H. C. Andersen.

Suicid eller suicidforsøk i Danmark er derfor ifølge Hendin i alminnelighet relatert til at et personlig avhengighetsforhold brister, ved død eller samlivsbrudd.

Sverige

Om dansker er lite kompetitive, tar svensker ifølge Hendin det igjen i fullt monn. Det typiske svenske suicid er ifølge Hendin "a performance type", og opptrer når den enkelte opplever ikke å innfri forventninger og prestasjonskrav, "with a strong self-hatred for failure" (Hendin, 1964, s. 124). Sett opp mot etterkrigstidens Danmark og Norge ser Hendin det rike og industrialiserte Sverige som et moderne, konkurransepreget samfunn. Kvinner ønsker i alminnelighet å komme hurtig tilbake til arbeidslivet etter barnefødsler, ikke minst for å bidra til familiens kjøpekraft og økonomiske status. I motsetning til den danske, vil den svenske mor oppmuntre til tidlig renslighet og uavhengighet. Barn anbringes i daginstitusjoner, og "nøkkelbarn" florerer.

Aggresjon vil i Sverige tendere mot "å rettes innover", og gis i liten grad fritt utløp. Følelser blir i stor grad undertrykt, man vil "tiga ihjäl" konflikter, og fasaden utad blir viktig. Mens kvinnelige pasienter i Danmark gjerne innledet påfølgende konsultasjon hos Hendin med "det er ting jeg glemte å si deg sist", var den svenske kvinnes formulering av typen "jeg skjønnes over alt jeg fortalte deg forrige gang vi møttes" (Herbert Hendin: personlig meddelelse, 21. mars 2007).

Prestasjoner betyr mye. Stilt overfor et bilde i TAT – en gutt som sitter foran en fiolin – påpekte Hendins svenske pasienter hvor mye arbeid og øving som måtte til for at gutten skulle bli en god fiolinist (mens noen av de norske pasientene lot gutten hygge seg med en dagdrøm om å bli musiker). Selv om Hendin ikke direkte

anvender Durkheims terminologi, synes suicid i Sverige delvis å være av altruistisk type, relatert til individets opplevelse av ikke å ha innfridd prestasjonskrav. Delvis foreligger det også en anomi overfor et samfunn i utvikling og vekst.

Norge

Hva fant så Hendin etter et års opphold i vårt eget land? Hendin tegner et på mange måter et positivt bilde av sekstitallets Norge. Norske barn oppfordres til lek og friluftsliv. Selv om "the basic rule for children" er å være "snill", får de lov til å uttrykke aggresjon mot andre på en måte som står i skarp kontrast til de reglene Hendin hevder gjelder for danske og svenske barn. Gutter oppmuntres til "å slå igjen" hvis de opplever urettferdighet, og får også lov til å gråte mer enn gutter gjør i Sverige. På denne måten fremstår nordmenn som emosjonelt friere, uten danskers og svenkers utpregede tendens til "å vende sinnet innover". Derimot kan man bli *forurettet*. Her ligger ifølge Hendin en viktig selvmordsforebyggende faktor.

En stor del av Hendins kapittel *Suicide in Norway* tar for seg kvinner og kvinners situasjon. Med en referanse til et arbeid av den norske legen Nic. Waal hevder også Hendin å ha observert at norske kvinner identifiserer seg mer med rollen som mor enn med rollen som ektefelle. På den annen siden oppmuntrer "den norske mor" sine barn i større grad til frihet og selvstendighet, langt mer enn hva Hendin observerte i Danmark. Også kvinnen selv fremstår som mer robust og mindre avhengig, er ofte "den sterke" i relasjonen til ektefelle, og ikke så sårbar ovenfor tap av ektefelle eller partner. Mens heltinnen i danske ukeblad skildres som avhengig og hjelpeløs, fokuseres det i norske ukebladshistorier mer på kvinners evne til å takle hverdagslige problemer. Den beskrevne tredoble forskjellen i selvmordsrater mellom Norge og Danmark blir ifølge statistikken som Hendin refererer, femdobbel dersom man bare tar for seg suicid hos kvinner (Hendin, 1964, s. 92).

For befolkningen generelt gjelder det at man ikke er så konkurranseorientert som tilfellet er i Sverige. I noen grad synes man å vegre seg mot konkurranse, og den misunnelse og anomi som hypotetisk kan følge av suksess. (Derimot fortalte flere av Hendins norske pasienter om dagdrømmerier om å vinne i lotteri, eller

ganske enkelt finne penger på gaten, og som folklorens Askeladden kunne rope "jeg fant, jeg fant".)

På denne måten mener Hendin å ha avdekket "the character of Norwegians which appear to make them less prone to suicide than the Swedes or Danes" (Hendin, 1964, s. 121). Når suicid forekommer, kan det – som i Danmark – være relatert til at en avhengighetsrelasjon brister. Dette er hyppigst hos menn. Videre viser noen av Hendins kasuistikker det han omtaler som "a moral form of suicide". Dette oppstår gjerne "in a puritanical setting", og er relatert til aggressiv og antisosial atferd, og skyldfølelsen som slik atferd har medført (Hendin, 1964, s. 124).

Diskusjon – førti år etter

Hendins bok er fascinerende lesning, også i dag. Det er neppe uten grunn at boken ble oversatt til norsk etter bare tre år, og snart nådde ut til et bredere publikum enn det medisinskfaglige. Boken tar for seg forskjellen i selvmordsrater mellom tre naboland på 1960-tallet, og pretenderer å "forklare" denne. Førti år senere må man – beklageligvis – konstatere at statistikken har endret seg. Sent på 1960-tallet begynte den norske kurven å krype oppover, og forskjellene i selvmordsrater mellom Norge, Sverige og Danmark er i dag langt mer marginale (Mehlum, 2000; Gjertsen, 2006).

Det eksisterer ikke lenger noe "Scandinavian suicide phenomenon", der norske selvmordsrater er begrenset til en tredjedel av tilsvarende tall i Sverige og Danmark. Var noe feil ved Hendins analyse? I så fall: hva?

Hendins bok er basert på kvalitative studier i tre land. Også kvalitativ forskning har sin definerte metodologi. Kravene til *reliabilitet*, *refleksivitet*, *validitet* og *relevans* er viktige variabler når det gjelder å bedømme denne type forskning (Malterud, 2003). I hvilken grad er disse kravene innfridd hos Hendin?

Reliabilitet og refleksivitet

I hvilken grad er de funn Hendin gjør reliable, det vil si: Ville en annen forsker ha gjort samme funn? Hendin selv var praktisk talt alene om undersøkelsen, men har selv fremholdt at han som nordamerikaner kjente seg "free to observe" i Skandinavia (Herbert Hendin – personlig meddelelse, 21. mars 2007).

Spørsmålet om en annen forsker ville funnet det samme, er selvsagt vanskelig å besvare. Anekdotisk kan det nevnes at en annen "deltagende observatør", tyskeren Hans Magnus Enzensberger, tyve år etter kom til å gjøre observasjoner som i noen grad sammenfaller med Hendins. Eksempelvis beskriver Enzensberger Sverige som et regelstyrt og formalistisk samfunn, mens Norge er "et selvrådighetens monument" (Enzensberger, 1987, s. 224).

Spørsmålsstillingen må også ses i sammenheng med kravet om refleksivitet, til at forskeren kritisk drøfter sin egen for forståelse, og hvorvidt observasjoner kan tolkes annerledes.

Vitenskapsteoretikere synes å enes om at all observasjon er teoriladet (Feyerabend, 1975) Hendins studie var basert på kjente teoridannelser, i første rekke Freud og etterfølgere (og studien kom derfor ikke til å virke hypotesegenererende, som kvalitativ forskning i andre sammenhenger

Standardisert dødelighetsrate, selvmord og villet egenskade, alle aldersgrupper. Norge, Sverige og Danmark. 1970-2000. Per 100.000

Kilde: WHO/Europe European HFA database, januar 2007

kan gjøre). Selv om Hendin er godt i samsvar med dagens krav til *refleksivitet* når han innledningsvis gjør rede for egen forståelse, lar han det bli med dette. I liten eller ingen grad drøfter han hvorvidt hans egen forståelse har påvirket tolknin- gene av observasjonene han gjør, eller om det finnes alternative forklaringer. Til Hendins forsvar kan det her anføres at studien ble gjort på en tid da psyko- dynamisk tradisjon var så å si enerådende og uimotsagt innen denne type forskning, iallfall i den vestlige hemisfære.

Validitet

Hva er det Hendin utforsker, og hva gir materialet og metoden anledning til å si noe om? Den amerikanske psykiateren Hendin gjorde et begrenset antall dybde- intervjuer med pasienter innlagt med selv- mordsproblematikk. I hvilken grad kan man på bakgrunn av intervjuer med denne målgruppen postulere *a national character*? Eksempelvis beskrives noen av de norske pasientene som rusavhengige, med stor grad av personlighetspatologi. I hvilken grad kan man her hevde en ekstern validitet, det vil si at dybdeintervjuene med pasienter av denne typen sier noe om "nordmenn flest"? Det kan rett nok sies til Hendins forsvar at han i så vel Sverige som Norge også intervjuet ikke- pasienter (sykepleiere og pårørende).

Selv om Hendin gjør et poeng ut av at noen av hans norske pasienter har bak- grunn i andre landsdeler, kan man spørre i hvilken grad et begrenset antall inter- vjuer med pasienter innlagt på sykehus i skandinaviske hovedsteder og storbyer kan gi grunnlag for å hevde *a national character*. For Norges del er Østland, Sør- land, Vestland, Trøndelag og Nord-Norge et rikspolitisk hele, men forefinnes det – som Hendin synes å mene – en unison *national character*, uavhengig av geografi, og sosial eller klassemessig tilhørighet? En slik påstand er i beste fall kontro- versiell.

Hendins teori om at ukebladnoveller, folklore og eventyr belyser *the national character*, har iallfall hevd innen psyko- dynamisk tradisjon. Kanskje uttrykker Askeladden noe typisk norsk. Mer tvil- somt blir det når Hendin tar enkeltverk og forfatterskap til inntekt for egne hypo- teser. Vel er det så at Pär Lagerkvist be- skriver mennesker som er emosjonelt ufrie. Men kan man av dette slutte seg

til at dette gjelder for hele den svenske befolkning? (Ville Hendin – dersom han i stedet hadde fordypet seg i August Strindbergs *Inferno* – postulert at det svenske folk har en paranoid legning?)

Relevans

Hva er det Hendin studerer, og hvilken relevans har de funn han mener å ha gjort når det gjelder å forklare forskjellene i selvmordsrater, "the Scandinavian suicide phenomenon"? Allerede på bokens første side heter det at "such questions lead to a consideration of what has been called national character". Med referanser til sosialantropologisk og sosiologisk forsk- ning hevder Hendin at ikke bare "primitive societies", men også moderne samfunn skiller seg fra hverandre når det gjelder "the national character" (Hendin, 1964, s. 1). Kanskje er så tilfellet, men i hvilken grad er dette relevant i suicidologisk sammenheng?

Hvis det skal gi mening å snakke om *a national character* (som kanskje kan over- settes med *folkelynne*), må denne etter artikkelforfatterens oppfatning være en permanent størrelse, som vedvarer i tid, rimelig upåvirket av politiske og økono- miske forhold. Dersom det – som Hendin hevder – er en direkte årsakssammenheng mellom ulik *national character* i Skandi- navia og forskjellige selvmordsrater, må altså dette fenomenet – ulike selvmords- rater – antas å ha forholdsvis permanent karakter, og kunne påvises både før og etter Hendin gjorde sin studie. At selv- mordsratene få år senere kom til å stige i Norge, er allerede nevnt. En finlesning av Durkheims verk viser også noe annet: Ifølge den statistikken Durkheim presen- terer, var forskjellen mellom selvmords- rater i Sverige og Norge i tidsperioden 1866–1878 langt mer marginal enn hva tilfellet var da Hendin gjorde sin studie på 1960-tallet (Antall selvmord pr milli- on innbyggere i Sverige versus Norge: 85/76 i perioden 1866–70, 81/73 i perio- den 1871–75, og 91/71 i perioden 1874–78 (Durkheim, 1897/1978, s. 33). Durkheim bruker i sitt verk formuleringen *Norge og Sverige*, som under ett ses opp mot Dan- mark, som på denne tiden hadde markert høyere selvmordsrater. Dette var 1800- tallet, det århundret da Ibsen skrev sine verker, og Asbjørnsen og Moe samlet eventyrene om Askeladden, altså de

Alltid denne norske friske luften

Alltid disse røde anorakk
søndags fjellturene

Alltid disse vasstrukne gulrøttene

Alltid disse to ganger i uken vaskede
trappene

Alltid disse sure begrene med
yoghurt

Alltid disse sunne friske kuldegradene

Alltid disse reine underbuksene

Alltid disse verdensmestrene på
ski og skøyter

Alltid disse blankpolerte askebegrene

Alltid disse balanserte tv kveldene

Alltid disse røde eplekinnene

Alltid disse lave
selvmordsstatistikkene

Alltid disse saklige diskusjonene

Alltid disse sprudlende Per Asplin
artistene

Alltid disse veldresserte hundene
i båndtvang

Alltid disse iskalde åpne
soveværelsesvinduerne

Alltid disse nymalte forbudsskiltene

Alltid disse grønne fingrene i alle
blomsterpottene

Alltid disse nedkjølte
mentholsigarettene

Alltid denne norske friske luften
som kan kvele en stakkars jævel
om han åpner kjeften ørlite for mye

Fra: Baste Grøhn: På striten: dikt.
Gyldendal, 1983

Gjengitt med tillatelse fra forlaget.

referansene Hendin i stor grad bruker for å beskrive den norske *national character*. Likevel fortonte "the Scandinavian suicide phenomenon" seg da annerledes.

Etter artikkelforfatterens mening er det på dette punktet Hendins studie har sin vesentlige svakhet. Han har beskrevet *a national character*, men hvor relevant er denne egentlig i suicidologisk sammenheng? Hendin drøfter i mindre grad den aktuelle historiske konteksten som forelå i de årene han gjorde sin studie. For hvordan var nå den?

Tidlig på 1960-tallet var den annen verdenskrig fortsatt friskt i minnet for de fleste nordmenn. (Hendin selv bemerker hvordan nordmenn snakker om krigen med "understandable anger", og at tyske turister er uvelkomne (Hendin, 1964, s. 100). En dansk historiker har beskrevet hvordan Norge sto i en særstilling mellom sine naboland ved krigens slutt. Sverige hadde gått klar av annen verdenskrig, og var i 1945 å regne som det rikeste land i Europa. Danmark hadde vært okkupert, men nøt godt av et intakt produksjonsapparat og landbruk. Langt hardere rammet var Norge. Krigen hadde kostet 16 % av realkapitalen, industriproduksjonen var sunket til knapt 60 % av førkrignivået, Finnmark og Nord-Troms var nedbrent, og rundt 10 000 nordmenn var døde som følge av krigshandlinger (Bjøl, 1973, s. 363). En gjenreisning av landet var et prosjekt som angikk hele befolkningen. Også den polsk-engelske sosiologen Zygmunt Bauman (2000) har beskrevet hvordan det norske samfunn i tiårene etter krigen var preget av fellesskap og kollektivism. Landet skulle bygges, fattigdom bekjempes. Og gjenreisningen skulle vise seg å lykkes. Etter hvert kom det til å råde en optimisme. Det var "to ganger i uken vaskede trapper", og "verdensmestere på ski og skøyter", som Baste Grøhn (1983) beskriver i sitt dikt.

Durkheim og etterfølgere har nettopp beskrevet hvordan selvmordsrater tenderer mot å falle i historiske perioder der befolkning samles i et felles prosjekt (for så vidt er dette fenomenet forenelig med den freudianske modellen Hendin baseres seg på, ved at individets aggresjon vendes eksternt, ikke "innover"). Også andre faktorer har virket beskyttende. Flere variabler peker i retning av at Norge på denne tiden i større grad var å anse som et mer

tradisjonspreget samfunn enn Sverige og Danmark, eksempelvis var skilsmissestatistikken langt lavere (Østerberg, 1978). Kanskje kan man hevde – som noen av Hendins norske kasuistikker illustrerer – at suicidalitet i Norge på denne tiden var et fenomen som hovedsakelig affiserte mennesker med stor grad av psykopatologi eller rusproblematikk.

På bakgrunn av dette kan man se "the Scandinavian suicide phenomenon" som mer relatert til en konkret historisk situasjon enn til den *national character* som Hendin anfører som sin hovedhypotese. I de siste sidene av "Suicide and Scandinavia" tangerer han rett nok denne problematikken, og drøfter hvordan sosio-økonomiske forhold har innvirkning (men synes vel så opptatt av hvordan det preindustrielle samfunn har utmeislet ulike *national character* enn av dagens situasjon). Om fremtiden skriver Hendin: "Denmark and Norway have long been the poor relations of wealthy Sweden. (...) In Norway's case an increase in opportunities and national wealth could stimulate the people's aspirations and might indirectly result, as it has elsewhere, in a higher suicide rate" (Hendin, 1964, s. 137). På dette punkt har han fått rett.

Hendins bok kom i stor grad til å stimulere interessen for suicidologi i Norge. Sett på bakgrunn av dagens selvmordsstatistikker må artikkelforfatteren – det er nær sagt: dessverre – konkludere med at hovedhypotesen var utilstrekkelig. "The Scandinavian suicide phenomenon" på 1960-tallet var med sannsynlighet mer uttrykk for en særskilt historisk situasjon enn forskjeller i *the national character*. "Disse alltid lave selvmordsstatistikkene" har ikke vart ved. Med bakgrunn i Durkheims og Baumans teoridannelser kan man heller spørre seg om norsk etterkrigstids fokus på fellesskap og trygghet fra 1970-tallet og utover har måttet vike plass for individualitet og selvrealisering. Det har i så fall hatt sin pris.

Når det er sagt, må det igjen understrekes at Hendins bok den dag i dag er engasjerende lesning. Ikke bare er den en innføring i freudiansk og durkheimiansk tenkning. I en tid der psykiatri i stor grad er redusert til diagnosemanualer og algoritmer (der et visst score skal være til stede for at medikasjon kan igangsettes), er det noe rent ut forfriskende ved

Hendins forsøk på en dybdepsykologi. Til tross for sin alvorlige tematikk er boken tidvis nær sagt underholdende, med sitt vell av observasjoner fra et svunnet 1960-tall, om danskers vanskelige kjærlighetsliv, svenskers frusterte ambisjoner og nordmenns forurettethet. En nordamerikaner studerer tre land som synes beslektet, språklig, historisk og kulturelt, iallfall tilsynelatende.

For selv kong Olav Trygvason skal ha uttalt at dansker og svensker er annerledes enn oss nordmenn, men er nå det så sikkert?

Arne Thorvik er med i redaksjonen til tidsskriftet *Suicidologi*. Han er psykiater og ansatt i Psykiatrien i Vestfold, og arbeider også med et forskningsprosjekt om håp hos suicidale pasienter.

Referanser

- Bauman, Z. (2000). *Savnet fellesskap*. Oslo: Cappelen.
- Bjøl, E. (1974). *De rike samfunn*. Oslo: Cappelen.
- Durkheim, E. (1981). *Selv mordet*. Oslo: Gyldendal. (Utkom første gang i 1897)
- Enzensberger, H. (1987). *Akk, Europa!* Oslo: Universitetsforlaget.
- Feyerabend, P. (1975). *Against method*. London: New Left Books.
- Freud, S. (1991). *Beyond the pleasure principle*. I: On metapsychology. London: The Penguin Freud Library. (Utkom første gang i 1920)
- Freud, S. (1990). *Creative writers and day-dreaming*. I: Art and literature. London: The Penguin Freud Library. (Utkom første gang i 1908)
- Gjertsen, F. (2006, 3. nov.). *Statistiske oppgaver over selvmord i Norge, Norden og de baltiske land*. Universitetet i Oslo: Seksjon for selvmordsforskning- og forebygging. Hentet 24.4.2006 fra <http://www.med.uio.no/ipsy/ssff/statistikk/pdf/Gjertsenstatistiskeoppgaverselv mordnov06.pdf>
- Grøhn, B. (1983). *Alltid denne friske norske luften* (dikt) I: *På striten*. Oslo: Gyldendal.
- Hendin, H. (1964). *Suicide and Scandinavia*. New York: Grune & Stratton. (norsk oversettelse 1967: *Selv mord og Skandinavia*. Oslo: Dreyer).
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder innen medisinsk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Mehlum, L. (2000). *Selv mord blant barn og unge i Norge – noen epidemiologiske utviklingstrekk*. *Suicidologi*, 1: 8-9.
- Østerberg, D. (1981). Innledning. I: Durkheim E: *Selv mordet*. Oslo: Gyldendal. (Orig.publ. utkom 1897).